

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 2, Temmuz/July 2025]

Bünyamin AYÇIÇEĞİ

<https://orcid.org/0000-0002-6576-0786>

Doç. Dr.

bunyamin.aycicegi@istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi

<https://ror.org/03a5qrr21>

İlahiyat Fakültesi

Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı

Sebeb-i Te'lif Literatürüne Bir Katkı: Türk Edebiyatında Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Neden Şerhedildi?

A Contribution to the "Cause of Composition" Literature: Why Was Al- Bûsîrî's Qasîdat al-Burda Commented Upon in Turkish Literature?

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 30.05.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 03.07.2025

Yayım Tarihi | Date Published: 20.07.2025

Atıf | Citation

Ayçiçeği, B. (2025). Sebeb-i Te'lif Literatürüne Bir Katkı: Türk Edebiyatında Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Neden Şerhedildi?. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9 (2), 762-777. <https://doi.org/10.34083/akaded.1710304>

Ayçiçeği, B. (2025). A Contribution to the "Cause of Composition" Literature: Why Was Al- Bûsîrî's Qasîdat al-Burda Commented Upon in Turkish Literature?. *Journal of Academic Language and Literature*, 9 (2), 762-777. <https://doi.org/10.34083/akaded.1710304>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Bünyamin AYÇIÇEĞİ | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Türk edebiyatında *Kasîde-i Bürde* denildiği vakit akla iki şiir gelmektedir. Bunlardan ilki Ka'b b. Züheyr'in (ö. 645?) şiiri, ikincisi de Bûsîrî'nin (ö. 1297?) kasidesidir. Bûsîrî'nin şiiri *Kasîde-i Bür'e* olarak da bilinmektedir. İslamî Türk edebiyatında Bûsîrî'nin kasidesinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Türkler bu kasideyi çok sevmiş, birçok müellif manzum ve mensur olarak Türkçeye çevirmiş, kasidenin hususiyetleri üzerine eser te'lif etmiştir. Şifa maksadıyla okunması da kasidenin şöhretini artırmış böylece eser; edebiyattan sanata, halk kültüründen mûsikîye varıncıya kadar pek çok sahada etkisini göstermiştir. Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde'si* üzerine İslamî Türk edebiyatında yapılmış 42 mensur 3 de manzum şerh tespit edilmiştir. Yapılacak farklı araştırmalarla bu sayının artması muhtemeldir. Bu makalede, Türk te'lif literatürüne katkı sunmak maksadıyla, Bûsîrî'nin kasidesi üzerine kaleme alınmış Türkçe şerhlerin te'lif sebepleri ele alınmıştır. Öncelikle İslam te'lif geleneği içinde sebeb-i te'lifler üzerine yapılmış bazı çalışmalardan hareketle, sebeb-i te'lif kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından tespit edilebilen *Kasîde-i Bürde* şerhleri içinde, te'lif sebebi barındıranlar listelenmiştir. Hemen hemen hepsinde ortak olarak bulunan temel sebepler dışarıda bırakılarak şerhlerin sebeb-i te'liflerine göre sınıflandırması yapılmıştır. Sunulan bu sınıflandırma teklifinin ardından çalışmadan elde edilen sonuçlar belirtilmiştir. Böylece Türk edebiyatında sebeb-i te'lif literatürüne katkı sunabilmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamî Türk edebiyatı, klasik Türk şiiri, Bûsîrî, *Kasîde-i Bürde*, sebeb-i te'lif

Abstract

When the term *Qasîdat al-Burda* is mentioned in the context of Turkish literature, two poems typically come to mind: the first is by Ka'b ibn Zuhayr (d. ca. 645), and the second, more prominent one, is by al-Bûsîrî (d. ca. 1297). Al-Bûsîrî's poem is also known as *Qasîdat al-Bur'a*. This particular *qaşîda* occupies a distinguished place in Islamic Turkish literature. The Turks held this poem in high regard; numerous scholars translated it into Turkish, both in verse and prose, and authored treatises exploring its various features. The belief in its healing properties further enhanced its reputation, and its influence extended across a wide array of cultural spheres—from literature and art to folk traditions and music. Within the Islamic Turkish literary tradition, a total of 42 prose and 3 verse commentaries on al-Bûsîrî's *Qasîdat al-Burda* have been identified. It is likely that future research will increase this number. This article seeks to contribute to the literature on cause of composition (*sebeb-i te'lif*) in Turkish authorship by investigating the reasons behind the writing of Turkish commentaries on al-Bûsîrî's *qaşîda*. First, the concept of *sebeb-i te'lif* is explored, based on selected studies within the broader Islamic tradition of authorship. Next, among the identified commentaries on the *Qasîdat al-Burda*, those explicitly stating a cause of composition are catalogued. Common, overarching motives found in nearly all works are excluded, and the commentaries are then classified according to their specific declared reasons for composition. Following the proposed classification, the article presents its main findings. Ultimately, this study aims to offer a scholarly contribution to the literature on *sebeb-i te'lif* in Turkish literary historiography.

Keywords: : Islamic Turkish literature, classical Turkish poetry, al-Bûsîrî, *Qasîdat al-Burda*, cause of composition (*sebeb-i te'lif*)

Giriş

Arapça bir kelime olan te'lif (تأليف); ilk anlamıyla uzlaştırma, barıştırma, alıştırmaya, imtiaz ettirme, bir şeyin sayısını bine çıkarma demektir. Buradan hareketle cem', tertip, tedvin ve tahrir etme anlamlarını kazanan kelime, cem' ve tertip edilmiş kitaba da isim olmuştur (Şemseddin Sami, 1317, s. 374). Tahir Olgun (ö. 1951) kelimenin kitap te'lifi manasına gelmesini şöyle izah eder: "Müellifin bahisleri birbirine ısındırmak suretiyle kitabına derc etmesi ve eserinde birçok malumat vermesi, kitap yazmaya 'te'lif' denilmesine sebep olsa gerektir (Olgun, 1994, s. 156)."

Sebeb-i te'lif, Farsça bir terkip olarak bir kitabın hangi sebeple yazıldığını ifade etmektedir. Türk te'lif geleneğinde, şair veya nâsirin eseri meydana getirme maksadını sebeb-i te'lif başlığı altında anlatması gelenek hâline gelmiş; vücuda getirilen eserin durumuna göre de bu terkip; sebeb-i nazm, sebeb-i tasnif, der-beyân-ı telîf-i kitâb, bâ'is-i tahrîr gibi terkiplerle ifade edilmiştir (Taşan, 2024, s. 12). Konu hakkında yapılan bir çalışma, sebeb-i te'lifte kullanılan "sebeb"i, daha çok fâilin eser te'lif ederken aklı önceliğe sahip kastının te'lif bittiğinde de tam gerçekleşen maksadının bir ifadesi olarak ele almakta, sebeb/neden kelimesinin "maksad"ı da içerdiğini ifade etmektedir (Fazlıoğlu, 2024, s. 20).

Yazının sınırları gereği; metin, şerh, hâşiye, ta'lik, tenkîh, tecrîd, telhîs, ihtisar gibi yazılı metin çeşitlerinden ve sebep, neden, gerekçe, illet, hikmet gibi kavramların farklılıklarına değinmeden asıl meseleyi değerlendirmeye çalışacağız.¹

Türk edebiyatında sebeb-i te'lif literatürünü bütün hâlde inceleyebilmek oldukça güç bir çabayı gerektirmektedir. Tabii olarak bir eserin te'lifinin örtük ya da âşikar pek çok sebebi bulunabilir. Eserin müellifi, yazıldığı dönem, muhatap kitlesi, müellifin içinde bulunduğu hâl gibi pek çok unsur, eser te'lifini doğrudan etkileyecek ve yönlendirecektir. Hakeza kimi eserlerin örtük sebepleri olduğu da düşünüldüğü vakit konu hakkında kesin yargılara varabilmek mümkün gözükmemektedir. Konu hakkında bir tasnif denemesi sunan Fazlıoğlu, İslam medeniyetinde yazılmış eserler için, inceleyebildiklerinden hareketle, 46 farklı sebep ortaya koymuştur (Fazlıoğlu, 2024, s. 27-32). Biz de bu çalışmada Türkçe *Kasîde-i Bürde* şerhleriyle konumuzu sınırlandırarak farklı yüzyıllarda yazılmış şerhlerin açık veya örtük şerh sebeplerini tasnif etmeye gayret edeceğiz.²

***Kasîde-i Bürde* Şerhlerinin Sebeb-i Te'lif Bakımından Değerlendirilmesi:**

Bir eserin açık sebeb-i te'lifi genellikle mukaddimesinde beyan edilirken kimi zaman müellifler te'lif gerekçelerini metnin sonunda verebilmekte veya herhangi bir meseleden bahsederken metnin çok farklı bir yerinde konuya temas edebilmektedir. Ayrıca örtülü

¹ Konu hakkında bk. (Fazlıoğlu, 2024, s. 17-20).

² Bir eserden ya da meseleden hareketle sebeb-i te'lifler üzerine yapılan bazı çalışmalar için bk. (Altuntaş, 2024, s. 233-254; Arıcı, 2024, s. 253-288; Fazlıoğlu, 2003, III/151-184; Fazlıoğlu, 2024, s. 17-32; Güleçyüz, 2024, s. 85-124; Özcan, 2024, s. 61-84; Yavuz, 1983, XXVII/9-55).

bir te'lif sebebini tespit etmek de araştırmacı için oldukça güç olacaktır. Biz burada şerhlerin öncelikle mukaddimelerine ve hâtimelerine yoğunlaşmakla birlikte bazı şerhlerin iç sayfalarında temas edilen hususlardan ya da arz ettiği kişinin konumundan hareketle kimi çıkarımlarda bulunmaya gayret ettik. Böylece 42 mensur, 3 manzum *Bürde* şerhi içinden te'lif sebebi verilen 16 tanesini değerlendirmemize aldık.

1.Kemâleddin Hüseyin bin el-Hasan el-Hârezmî el-Kübrevî'nin (ö. 1442?) *Kesfü'l-Hüdâ* Adlı Eseri:

Kasîde-i Bürde'ye Harezmi Türkçesiyle (Doğu Türkçesi) yazılmış bilinen ilk şerh olması bakımından önem arz eden eserin mukaddimesinde te'lif sebebi aktarılmaktadır (Dağıstanlı, 2018, s. 15-16). Buna göre Ebu'l-Hayr Han, Harezmi'nin ardından kendisine hediye olarak verilen *Bürde* nüshasını şerh etmek, ondaki faziletleri izah etmek için Hüseyin-i Harezmi'yi görevlendirmiş, Hüseyin-i Harezmi de eseri "Türki-yi melih birle" (tatlı Türkçeyle) şerh etmiştir. Böylece Türk edebiyatının bilinen ilk *Bürde* şerhi, bir devlet adamının hamiliğinde yapılmış; yazar da bu münasebetle eserini, herkesin anlayabileceği tarzda ve kaynak metnin hususiyetlerini tam manasıyla ortaya koyabilmek amacıyla meydana getirmiştir.

2.Le'âlî Ahmed b. Mustafa Saruhânî'nin (ö. 1563) Şerhi:

Tespit edebildiğimiz kadarıyla yazma eser kütüphanelerinde en fazla nüshası bulunan *Bürde* şerhidir. Le'âlî *Bürde*'yle ilgili olarak -elde bulunmayan Arapça bir şerh dışında- üç Türkçe eser vücuda getirmiştir. Bunlardan ilki, kaynak metni kâmilten açıkladığı şerhtir. Şerhin mukaddimesinde şârih te'lif sebebini şu şekilde izah eder: "...Kasîde-i Bürde-i mübâreke-i müşerrefe-i meymûnenün fezâ'il-i kesîresi ve berekât-ı 'azimesi olup havâsdan olduğu ecilden ve buna meşgûl olan kimesnelerün dünyevî vü uhrevî murâdâtı hâsıl olduğu bâ'isden ve bunu mu'azzez ü mükerrem tutan kimesneler hazret-i Resûl'e vâsıl oldukları cihetden bu fakîr ü hakîr...bu kasîde-i mübârekeyi mütâlâ'a idüp üslûb-ı istihrâcum üzerine lisân-ı Türki ile ta'bir eyleyüp bu mübârek kasîdeyi mu'azzez ü mükerrem ü müşerref tutan kimesneler için şerh eyledüm (Yazar, 2024, s. 95)." Mukaddimeden alıntılanan bu bölümden anlaşılmaktadır ki şârih *Bürde*'yi; havâssından istifade edenlerden olmak, dünyevî ve uhrevî isteklerini gerçekleştirenler arasında yer alabilmek, ayrıca bu esere kıymet verenlere arz etmek için şerh etmiştir.

Le'âlî, Türkçe şerhini kaleme aldıktan sonra bir münasebetle "Çâr-Kûşe Kasîde-i Bürde Cedveli veya Türkçe Kasîde-i Bürde'nin Muhtasarı"nı meydana getirmiştir. Bu faaliyetin amacını da şöyle izah eder: "Gerçi...mukeddemâ bir Türki şerh diyüp i'râbın ve müfredâtın ve elfâzın beyân u tashîh eyleyüp ve her beytinde sâhib-i kasîdenün kasdı ve garazı nedür ve muhassal ma'nâsı nicedür 'ayân u tasrîh eylemişdüm lâkin ihtisâr kasd eyleyüp ve her kimesne tâlib ü râgıp olsun diyüp bu risâleyi yazdum (Yazar, 2024, s. 86)." Bu "risâle" nüshaları incelendiği vakit görülmektedir ki Le'âlî Türkçe şerhindeki "ya'nî" ile başlayan ve kaynak beyti derli toplu vaziyette izah ettiği bölümleri aynen alarak bu eserini oluşturmuştur. Zaten kendisi de bunu "ihtisar gayesiyle" ve "herkesin anlayabilmesi için" yaptığını ifade etmektedir.

Son olarak Le'âlî, kırık mana vererek bir *Bürde* tercümesi yazmıştır. Bu tercüme-yi yazma gayesini de şöyle açıklar: "...üslûb-ı istihrâcum üzerine ebyâtınun ma'nâlarınun birbirine rabtın ve ta'allukın bulup on fasıl üzerine kıldum ki tâlib olan kimesneler her ebyâtı yirliü yirinde okıyup vird idinüp maksûdlarına vâsıl olalar ve dahı her beytinün tahtında Türkîce tercümelerin yazdum ki bu kasîde-i mübârekenün fi'l-cümle ma'nâsına muttalî' olup meşgûl ola (Yazar, 2024, s. 89)." Buna göre şârih, kaynak beyitleri, içerdiği konulara göre, on bölüm hâlinde başlıklandırmış ve her beytin altına kırık mana vererek kaynak beytin kelimelerini/kelime öbeklerini Türkçeye tercüme etmiştir. Bunu da kasideyle meşgul olanların esere tam manasıyla hâkim olabilmesi ve gerektiği gibi eserle irtibat kurabilmesi için yapmıştır. Aslında bu durum Le'âlî'nin, *Bürde*'nin farklı amaçlar doğrultusunda fert olarak ve toplu hâlde okunduğunu ve okutulduğunu bildiğini ve bu doğrultuda her okuma grubunun amacına yönelik olarak farklı tarzlarda şerhler hazırladığını göstermektedir.

3.Yahyâ bin Abdullah'ın (ö. 1605'ten sonra) *Tercümetü'l-Esrâr fi Medhi Seyyidi'l-Ebrâr Adlı Şerhi:*

Genellikle *Bürde* şerhlerinin te'lif sebepleri iki ana başlıktan oluşmaktadır. Hemen hemen bütün şerhlerde ilk sebep -kaynak eserin sahibi Muhammed Bûsîrî'nin ulaştığı şekilde-Hz. Peygamber'in hoşnutluğuna nâil olmak ve şefaate erişmektir. Bunun yanında Bûsîrî'nin felç hastalığından felaha kavuşmuş olması vesilesiyle şârih de kendi manevî hastalıklarından kurtulmayı temennî eder. Bu hâkim sebep yanında şerhlerin birçoğunda ikinci bir te'lif sebebi daha yer almaktadır. Yahyâ bin Abdullah da ilk ve başat sebebi şerhinde zikretmekte (Sönmez, 2025, s. 59), ardından hususi te'lif sebebinin de şöyle ifade etmektedir: "...ba'dehû Mısır defterdârlığını on beş gün tasarruf idüp ba'zı zaleme 'adem-i tasarrufımıza mütesaddî olup bu elem ü şedâ'idün ve sabra mülâmetinün esnâsında gerçi kim nice şerh idüp şârihün...şerh dimişlerdür...ba'zı fuzalâ-yı Mısır ikdâmıyla teyemmünen ve teberrüken mütevvak idüp Cenâb-ı Rabbü'l-Âlemîne teveccühen ve tevekkülen...fehvâsınca menzil-i teslîm ve tasabburda telebbüs... (Sönmez, 2025, s. 185-186)." Buna göre şârih, Mısır'a defterdar olarak tayini sebebiyle bazı zalimlerin görevinden uzaklaştırmak için türlü teşebbüslerde bulunması sebebiyle Hakk'a teslimiyet nişanesi ve sabır göstergesi olmak üzere bu şerhe başlamıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki şârih, zalimlerin emellerine ulaşamaması ve gönül huzuru kazanmak, *Bürde*'nin de manevi gücünden istimdad için bu kasideyle meşgul olmaya karar vermiş, kasidenin "teyemmün ve teberrük" vesilesi olmasını dilemiştir. Bunun bir neticesi olarak da şârih, şerhe başladıktan bir süre sonra bahsi geçen zalim kişinin ölüm haberi kendisine ulaşmış ve Rabb'in himayesine mazhar olup sıkıntılarında kurtulmuştur: "Bundan mukaddem birkaç ebyât-ı manzûmeyi tercüme iderken ol zâlimün vefâtı haberi gelüp...Cenâb-ı Rabbü'l-Âlemînün vikâyesinde masûn u mahfûz oldum (Sönmez, 2025, s. 455)." Böylece şârih, sıkıntılarında kurtulma vesilesi olması için başladığı *Bürde* şerhiyle gayesine ulaşmış olmaktadır.

4.Şeyhülislam Bâlîzâde Mustafâ b. Bâlî b. Süleymân Rûmî'ye (ö. 1662) Atfedilen

Şerh:

Eserin mukaddimesinde müellif, her şârihin zikrettiği, şefaate nâil olma arzusunu ve maddî manevî hastalıklardan kurtulma ümidini ifade ettikten sonra, sebeb-i te'lifin ikinci basamağı olarak şu hususu beyan eder: “Bir iltimâsi reddolunmaz ‘azîzin talebi ile Türkî lisân edâsı ile tercüme olundu, tâ ki okuyup muhassalü'l-merâm ve mekfiyyü'l-mehâm olanlar mütercimi hayır du'âdan behre-mend ve sa'âdet-peyvend eyleyeler, aksâ-yı maksûd budur ve's-selâm (Ayçiçeği, 2024, I/52). Buna göre şârihi harekete geçiren unsur, isteği geri çevrilemeyecek kadar hatır sahibi birinin kendisinden, *Bürde*'yi Türkçe olarak şerh etmesini istemesidir. Böylece okuyanlar metni anlayabilecek ve şârihi de hayır dua ile anacaklardır. Asıl büyük gaye de zaten budur.

5.Mustafa b. Ahmed el-Bosnevî'nin (ö.1702) *Zübdetü's-Şurûhu't-Türkiye* Adlı Şerhi:

Mustafa b. Ahmed el-Bosnevî, eserin sebeb-i te'lifi olarak şunları ifade etmektedir: “Egerçi ‘ulemâ-i kâmilin kimi lisân-ı ‘Arabî ve kimi Fârsî ile şerh-i hasbî ve kimi Türkî ile terceme-i bî-‘aybî idüp lâkin zebân-ı Türkî’de kavâ'id ü fevâ'idin mübeyyin bir menşûr-ı şerh-i dil-güşâ ve kavâ'id ü fevâ'idini mufassıl terceme-i gam-zedâ görmedüğüm ecilden kasîde-i mezbûrenün i'râb u iştikâk-ı kelimât ve beyân-ı me'ânî vü lugâtı ve me'ânî vü beyândan ba'zı dekâyık u nikâtı ve sanâyi'-i şî'riyye ve muhassinâtı müştemil bir şerh-i müfid ü muhtasar ve hâmiş-i latîf ü muktasar lisân-ı Türkî ile ibrâz olunmak hâtır-ı fâtıra hutûr ve kalb-i kâsıra ‘ubûr idüp...” (Mermer, 2020, s. 402). Buna göre şârih, birçok *Bürde* şerhini tetkik etmiş lakin Türk dilinde, beyitleri tam manasıyla açıklayan, kelimelerin gramer özelliklerini ve anlamını detaylı bir şekilde izah eden, beyitteki sanatları ortaya koyup açıklayan bir şerhe tesadüf etmemiştir. Böylece şârih, bütün bunları kapsayan bir şerhi yazmaya karar vermiştir. Zaten şerh de incelendiği vakit müellifin daha çok ilm-i belagata dair hususlara ağırlık verdiği görülmektedir.

6.Balcızâde Ahmed bin el-Hâc Hasan İstanbulî'ye ait *Bürde* şerhi,

Eserin mukaddimesinde şerhin Daltaban Mustafa Paşa'nın (ö. 1703) isteğiyle kaleme alındığı ve 4. Mehmed'in oğlu 2. Mustafa'ya arz edildiği (1695-1703) ifade edilmektedir (Ayçiçeği, 2024, I/55). “Sebeb-i tahrîr-i kitâb” kısmında şârih *Bürde*'yi şerh etme sebebi olarak şunları söyler: “...anın elfâz-ı garîbe ve elgâz-ı ‘acîbesi mertebe-i i'câz ve hadd-i belâgatde olmağla me'ânî-i şerîfesini istihrâc, lâsiyyemâ nikât ve mezâyâ ve mecâzât ve isti'ârât-ı hafâyâsın ke-mâ-yenbeği istinbât ekser nâsa hafî, husûsan ‘ulûm-ı ‘Arabîyye’de piyâde olanlara ahfâ olmanın tâlibîn ve râğıbîne nef'i ‘âm ve lutfi ber-devâm olmak recâsıyla ... lisân-ı Türkîye tercemeye şürü'...olundu (Balcızâde, neky01735, s. 6a).” Bu ifadelerle göre şârih, üst düzeyde bir belagete ve dil hususiyetlerine sahip olan *Bürde*'yi herkesin hakkıyla anlamadığını, ince ve derin manalarının özellikle başlangıç düzeyinde Arapçaya vakıf olanlarca oldukça kapalı kaldığını, bu sebeple metni anlama arzusunda olan herkesin rahatça istifade edebilmesi maksadıyla *Bürde*'yi şerh ettiğini açıklar. Bunun yanında şârihin, eseri 2. Mustafa'ya arzından hareketle, örtük te'lif sebebi olarak bir cemileye ulaşma arzusu olduğu ifade edilebilir.

7. Müellifi Belli Olmayan *Bürde* Şerhi:

Çeşitli kaynaklarda *Bürde*'nin, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde, ders müfredatı içinde yer aldığı ve mekteplerde öğrencilere talim ettirildiği ifade edilmektedir (Abdulaziz Bey, 1995, s. 100-101). Bunu ispat eden hususlardan biri de eldeki nüshalardan hareketle 18. yüzyılda te'lif edildiğini düşündüğümüz müellifi belli olmayan bir *Bürde* şerhinin mukaddimesinde dile getirilmektedir. Mukaddimedede şârih te'lif sebebini şöyle izah eder: "...e'izze-i 'ulemâ niçe şürûh imlâ eyleyüp lâkin ekseri kavâ'id-i belâğa beyân itmekle muntehî olmayanlar ke-mâ-yenbeği istihrâcına kâdir değildir, deyü ba'zı talebe sırf Türkî lisânla tercüme olunmasına izhâr-ı rağbet itdiklerine binâ'en... (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hüdai Efendi 1332, 1b)." Burada dile getirilen ifadelerden hareketle şârihin bir müderris olduğu, eserini talebelerinin isteği üzerine kaleme aldığı söylenebilir. Talebeleri diğer şerhlerden sadece belagete dair üst düzeyde bilgi sahibi olanların istifade ettiklerinden şikayet etmiş, hocalarından "sırf Türk diliyle" bir şerh kaleme almasını istemiştir. Müellif de öğrencilerinin bu arzularına göre *Bürde*'yi oldukça muhtasar ve anlaşılır şekilde açıklamıştır.

8. Şeyh Abdullah b. Şeyh Ahmed'in (ö. 1738'den sonra) (İpsalalı Vâiz Sağır-zâde) *İrşâdiyye Şerh-i Kasîdetü'l-Bürde* ve *Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e Adlı Eserleri*:

İpsalalı Vâiz Sağır-zâde şerhini kaleme alma sebebi olarak bir ayetle bir hadisi gerekçe göstermektedir. Eserinin mukaddimesinde ilgili kısım şöyledir: "Rab Te'âlâ'nın kavli-şerîfi ki

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا يَلْسَانٌ قَوْمِهِ (Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik) ber-mûcib-i Hadîs-i Şerîf ki 'Kellimi'n-nâse 'alâ kadri 'ukûlihîm' (İnsanlarla, akletme kabiliyetleri seviyesince konuşunuz) mîsdâklarınca lisân-ı Türkî üzerine şerh olunmağa... (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 3971, 2a)." Böylece şârih, birçok müellifin de beyan ettiği şekilde, herkesin anlayabilmesi için *Bürde*'yi Türk diliyle şerh ettiğini ifade etmektedir. Ancak diğer şârihlerden farklı olarak İpsalalı Vâiz, şerh sebebini bir ayet ve bir hadisle delillendirmektedir. İsminden ve lakabından hareketle kendisinin âlim ve vâiz olduğu anlaşılan şârihin yaptığı te'lif faaliyetini ayet ve hadislerle delillendirme çabası dikkati çekmektedir. Ayrıca bu ilmî birikimi, beyitleri detaylı bir şekilde ele almasından ve izah etmesinden de anlaşılacaktır. *Bürde* şerhleri içinde "hacimli şerhler" kategorisinde değerlendirilebilecek eserde beyitler, üç başlık hâlinde incelenmiştir: kelimelerin okunuş şekillerinin, anlamlarının, sarf bilgisinin izah edildiği "tashîhât"; kelimelerin irabının yapıldığı "el-i'râb" ve beytin anlamının derli toplu şekilde verildiği "el-ma'nâ".

İpsalalı Vâiz Sağır-zâde, Le'âlî'ye benzer şekilde şerhini, ihtisar etmiştir. *Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e* adını verdiği bu muhtasar eserine, *İrşâdiyye*'deki "el-ma'nâ" başlığı altında yazdığı ve beytin sadece anlamını verdiği kısmı almıştır. Kendisinin daha önce *İrşâdiyye* adında detaylı bir şerh kaleme aldığını lakin bu şerhin anlaşılması zor olduğu için eserini ihtisar ettiğini şöyle anlatır: "...lâkin fehminde su'ûbet olmağla bu şerhimizde ancak

ma'ânîsi ile iktifâ olundu (Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reşid Efendi 799, 2b-3a)." Buradan anlaşılmaktadır ki *İrşâdiyye*'yi okuyan bazı kişiler eserin güç anlaşıldığını söylemişler, müellif de ihtisar etme gereği duymuştur. Ancak gerek Le'âlî gerekse İpsalalı Vâiz, farklı bir şerh metni meydana getirmemiş, ilk yazdıkları şerhin "el-ma'nâ" ya da "ma'nâ-yı beyt" başlığı altında verdikleri sadece beytin anlamını ihtiva eden kısmı yazmışlardır. Bunun müellifler tarafından sanki yeni bir eser/şerh gibi sunulması, Osmanlıda kitap te'lifine dair yapılacak çalışmalar için dikkat çekici bir inceleme konusudur.

9.Şeyhülislam Mehmed Mekki Efendi'nin (ö. 1797) *Te vessül* Adlı Şerhi:

Te vessül, Türk edebiyatının bilinen en hacimli *Bürde* şerhidir. Eserin hacimli olmasının başlıca sebebi, müellifin pek çok Arapça şerhten istifade ederek bunlardan bire bir alıntı yapmasıdır. Eserinin mukaddimesinde şârih, te'lif sebebini şöyle izah eder: "Bu 'abd-i 'âciz...*Kevkebü'l-Mudî'e* ismiyle mevsûm ve beyne'l-enâm *Kasîde-i Bürde* demekle ma'rûf kasîde-i mübârekeyi şuarâdan Nahîfî merhûma iktifâ'en ve iktidâ'en bundan akdem Türkî lisân ile tahmîse mübâderet itmiş idim. Lâkin ebyât-ı kasîdenin ma'nâsı ma'lûm ve münfehîm olmadıkça tahmîsin rabtı ve letâ'if ma'nâsı zâhir olmamak mülâhazasıyla...lisân-ı Türkî ile şerh itmek münâsib görüldü (Mehmed Mekki, Ragıp Paşa 1142, 1b-2a)." Mekki Efendi, öncelikle *Bürde*'yi tahmiş etmiş lakin kaynak beyitlerin anlaşılmadan tahmiş edilmesinin bir manası olmadığına karar vererek *Te vessül* adlı şerhini yazmıştır.

10.İskilipli Abdülkâdir b. İsmail'in (ö. 1852'den sonra) *Kasîde-i Bürde* Şerhi:

İskilipli Abdülkâdir b. İsmail, Hz. Peygamber'in şefaatine mazhar olmanın yanında, yakalandığı amansız bir hastalıktan kurtulmak maksadıyla *Bürde*'yi şerh eden müellifler arasında yer almaktadır. Müellif mukaddimesinde, herkesin anlayamadığı bu kasideyi daha anlaşılır hâle getirmeyi amaçladığını, meşguliyeti fazla olmasına rağmen insanların istifadesini kolaylaştırmak amacıyla eseri şerh ettiğini belirtmektedir. Ayrıca dikkat çekici bir husus, İskiliplinin şerhi yazdığı esnada bacaklarından rahatsızlanması ve ilaveten pek çok rahatsızlığa yakalanmasıdır. Kaynak eserin 44. beytini şerhe başladığında hastalık iki bacağına da sirayet etmiş ve şârih yatalak hâle gelmiştir. Doktorların çaresiz kaldığı bu durumdan kurtulmak için *Bürde*'yi okumuş ve Hz. Peygamber hürmetine yakalandığı illetten kurtulabilmiştir (Yüksel, 2024, s. 22-23).

11.İsmail b. Osman b. Bekir b. Yusuf Osmanpazarî-İsmail Niyâzî'nin (ö. 1858?), *el-'Umde 'ale'l-Bürde* Adlı Şerhi:

Devrinin büyük bir alimi olan ve kaynaklarda molla, şeyh, müderris, müftü olarak tavsif edilen İsmail Niyâzî, eserlerinin birçoğunda olduğu gibi, *Bürde* şerhini halkın ve talebelerinin isteği üzerine yazmıştır (Kasadar, 2019, s. 6). *Bürde* şerhinin mukaddimesinde eserini talebeleri için kaleme aldığı kayıtlı olmasa da İsmail Niyâzî'nin birçok eserini öğrencileri için yazmasından ve eserinde sergilediği metottan hareketle -örtülü bir şekilde- *Bürde* şerhini öğrencileri için kaleme aldığını söyleyebiliriz. Bu nedenle şerh oldukça muhtasar olup anlaşılır bir şekilde yazılmıştır. Arapça ve Türkçe olarak

kaleme alınan eserde beyitler öncelikle Arapça olarak açıklanmış, ardından Türkçe izahlar yapılmıştır. Öğrencilerin anlamasını kolaylaştırmak amacıyla beyitler, irab ve mana olarak iki alt başlıkta incelenmiştir. Eserin Arapça mukaddimesinde şârih, şerh sebebi olabilecek şu hususu ifade etmektedir: “Diğer şerhlerin bazıları uzun, bazıları kısadır. Ben de onu, 'en hayırlı işler orta olanlardır' sözü gereğince, ikisi arasında (ne uzun ne kısa) dengeli bir şekilde şerh etmek istedim (Kasadar, 2019, s. 2).” Bunlardan hareketle şârihin -örtülü bir şekilde de olsa- öğrencilerin daha rahat anlayabileceği, Arapça izahların oldukça açık bir şekilde verildiği, eğitim amaçlı bir şerh vücuda getirmeyi amaçladığını söyleyebiliriz.

12.Kayacığî (Kayacıklı) Süleyman Efendi'nin (ö. 1881'den sonra) *Türkçe Kaside-i Bürde Şerhi*:

Dikkat çekici bir şerh sebebi, Kayacıklı Süleyman Efendi'nin yazdığı eserde görülmektedir. 18. yüzyıla ait, kırık mana verilerek oluşturulan eser, sonradan Esad Efendi tarafından hem ilim talebelerinin hem de sâir okuyucuların *Bürde*'yi daha kolay anlamalarını sağlamak amacıyla beyit sırasıyla tertip edilmiş, beyitlerin şerhleri de alt taraflarına eklenmiştir. Burada şârihin tasarrufundan ziyade sonradan bir başka ismin, öğrencilerin anlamasını kolaylaştırma amacıyla, metnin tertibine müdahalesine şahit olmaktayız. Matbu olan kitabın iç kapağında yer alan açıklama şöyledir: “İşbu şerh-i latîf Kayacığî Süleyman Efendi tarafından te'lif ve tenmîk olunmuş ise de bu tarzda olmağla bu def'a mûmâ ileyh Esad Efendi beyitleri sırasıyla tertîb ve şerhlerini alt taraflarına derc ederek gerek talebe-i 'ulûm ve gerekse sâ'ir mezâyâ-yı kasîdeye vâsıl olmak arzusunda bulunan zevâta bir hıdmet-i müftehire olmak üzere... (Kayacığî, 1299)” Oldukça muhtasar şekilde kırık mana verilerek ve yer yer de bazı beyitlerin çevirisi yapılarak hazırlanan bu şerhte gramere dair açıklamalara neredeyse hiç başvurulmadığı görülmektedir.

13.Nuh Nasûh bin İsmail el-Çerkesi el-Hanefî'nin (ö. 1890'dan sonra) *Nebizü's-Şurûh fî Tatyîbi'r-Rûh Adlı Şerhi*:

Müellif eserinin mukaddimesinde şerhini, üç sebep üzerine yazdığını açıkça ve oldukça uzun bir şekilde ifade etmektedir (HsOr5260, 2a-3a). Açıklamanın bazı kısımları şöyledir: “İşbu risâle-i 'âcizânemin sebep-i tastîr ve cür'et-i tahrîri üç nesneye mübtenîdir: Birincisi, men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhüm (kim bir topluluğa benzerse o topluluktandır) kelâm-ı Hazret-i Seyyidü'l-Mürselîne nazaran yalnız bu dâ'ileri ashâb-ı ma'ârife müşâbih olup şefâ'atlerini iltimâs etmek kazıyyesidir. İkincisi, “mülâhızî el-'ibre” ile müverrih 1297 senesinde bir Fransız'dan aldığım 'ibretidir...Üçüncüsü, hafezna'llâhu ve'l-mü'mînîn, kelâm-ı istiğâsemiz ile müverrih 1303 senesinde bi-takdîri'llâh bir nevâzil-i sudâ'iyye ve evcâ'-ı 'izâmiyyeye mübtelâ olduğum hâlde umûr-ı beşeriyede salâhiyyetim kalmayup ba'dehû gözlerimize sirâyet ederek a'mâ ve bî-basîr kalmışdım...” Uzun olduğu için bazı kısımlarını aldığımız metne göre şârih eseri üç sebeple meydana getirmiştir: Sebeplerin ilki, kim bir topluluğa benzerse o topluluktandır, hadis-i şerifine istinaden, *Bürde* şârihleri zümresine dahil olabilmek ve o yüce ruhların şefaathlerine kavuşabilmektir. İkincisi ise

müellifin bir Fransızla³ yaşadığı dikkat çekici bir hadisedir. Şârih, Kahire'de eğitimini tamamlayıp İstanbul'a dönmüştür. Vezirlerden Kadri Paşa merhumun evinde dostlarla buluşmuş, akşam namazından sonra bir meclise gelen bir Fransız, Paşa'yla Fransızca konuşmuştur. Sonra o Fransız şârihe Arapça olarak hal hatır sormuş, ardından cebinden Fransızca bir *Bürde* şerhi çıkarmış bazı beyitleri de ezbere okumuştur. Bu durum şârihin dikkatini çekmiştir. Ayrıca o Fransız, kasidenin belagatinden ve fesahatinden bahsetmiştir. O kişi, 15 sene Haleb'de ilm-i Arabiyye ile meşgul olduğunu, bu kasideyi şerh ettiği nüshaları da Paris'e bırakacağını ifade etmiştir. Nuh b. Nasuh da bu ibretli hadiseyi hiç unutmamış ve *Bürde*'yi şerh ederek bu yolda hizmet etmeyi aklına koymuştur. Üçüncü olarak da şârih, yaşadığı hastalık hadisesini sebep olarak sunmaktadır. Aynı Bûsîrî gibi Nuh b. Nasuh da 1303'te görme yetisini kaybetmeye başlamış, 1304'te tamamen kör olmuştur. Ardından *Kasîde-i Bürde*'yi bir başkasının yardımıyla okuyup tekrar etmiş, aynı yılın kadir gecesinde hıfzından da bir miktar okumuştur. Bu esnada uykuya dalmış, Sivas'ın Yıldızeli kazasının Bulamur köyünde, şârihin teşvikiyle yaptırılan caminin mihrabında kendisini cemaate karşı oturur vaziyette görmüştür. Ardından Hz. Peygamber'in camiye girdiğini görmüş, salat ü selamlarla O'nu karşılamıştır. Hz. Peygamber iki eliyle şârihin başını tutarak sağ gözünü öpmüştür. Bu rüyadan uyanan Nuh b. Nasuh, gözlerinin Allah'ın izni ile açıldığını ifade etmektedir. Nuh b. Nasuh'un şerhi, tespit edebildiğimiz şerhler içinde en fazla sayıda ve barındırdığı hikayelerle en dikkat çekici te'lif sebeplerini bulduran eserdir. Böylece şârih öncelikle şefaate ulaşma arzusunu, ardından bir Fransız müsteşrikin *Bürde*'ye karşı duyduğu ilgiden etkilenmesini (bir gayrimüslim, Peygamber medhiyesine bu kadar mesai sarf etmişken kendisinin bundan geri kalması, şârihin hamiyetine dokunmuş olsa gerekir) ve son olarak gördüğü rüya sayesinde hastalığından felah bulmasını şerh sebebi olarak göstermektedir.

14.Necîb Efendi'nin (ö. 1897'den sonra) *Muhtasar Tevessül Adlı Eseri*:

Türk edebiyatının en hacimli *Bürde* şerhi olan Mehmed Mekkî Efendi'nin *Tevessül* adlı şerhinin muhtasarıdır. Zaten adından da anlaşıldığı üzere eserin te'lif sebebi, asıl metni ihtisar etmektir. Necîb Efendi bu ihtisara neden gerek duyduğunu şöyle ifade eder: "...şârih-i merhûmun mahdûm-ı mükerrerleri Şeyhülislâm 'Âsım Efendi'nin himmetleriyle 1251 tarihinde dest-gâh-ı tab'â vaz' olunmuş ise de gâlibâ şârihin tenkîh ve tenkîdinden geçirilmeyen evrâk-ı müsveddeye dest-res olarak tab' olunmuş olmalı ki ba'zı mertebe haşvı ve lüzûmundan ziyâde kelâm-ı bilâ-tâ'îli müştemildir... muhill-i kemâl bulunan haşv ile letâfetsiz eş'ârın bulunmasını kemterâne münâsib göremediğimden zevâ'idi ve ebyâtın tahmîslerini tarh ile ihtisârına cesâret eyledim. Asıl maksad ise...kendi kendimi hâdimân-ı Hazret-i Nübüvvet sırasında bulundurmak (Ayçiçeği, 2020, s. 78-79)." Necîb Efendi, her şârih gibi asıl te'lif sebebinin Hz. Peygamber'e hizmet edenlerden olmak ve böylece şefaatine ulaşmak arzusu olduğunu ifade etmektedir. Bunun dışında şârih, kaynak eserde gördüğü bazı fazlalıkları atmak ve Mekkî Efendi'ye yakıştıramadığı

³ Adı açıklanmayan bu kişi, anlatılanlardan hareketle, meşhur Fransız şarkiyatçı René Basset (1855-1924) olmalıdır. Bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/basset-rene>

tahmisi de çıkartarak eseri yeniden tertip etmek için *Muhtasar Tevessül*'ü kaleme aldığını belirtir. Asıl müellif olan Mekki Efendi'yi eleştirmemek için gördüğü eksiklikleri, eserin basımı esnasında meydana gelen hadiselerle bağlamaktadır. Böylece Necib Efendi, bir metin tenkidi gerçekleştirmekte ve eserin te'lif sebebini bu tenkit üzerine bina etmektedir.

15.Hasan Fehmi Efendi'nin (ö. 1923'ten sonra) *Mecma'u'l-Fezâ'il* Adlı Şerhi:

Hasan Fehmi Efendi, eserinin mukaddimesinde şerh sebebini şöyle izah eder: "...Vaktâ ki ibtilâ-i kazâ ve dûcâr-ı felâket oldum. Vesîle-i necât ittihazıyla...havârik-ı 'âdâtı muhtevî Kasîde-i Bürde'sini okumağa muvâzabet eyledim. Def'î âlâm için nef' ve te'sîr ve inşirâh-ı sadr hâsil eylediğini his ile berâber elfâzındaki fesâhati ve belâğati...ve ba'zı şerhlerindeki ihtilâfâtı gördüm, vicdânen müte'essir olup...ihvâna tuhfe olmak emeliyle...ihtilâfâtı ref' edercesine...'Arabiyyü'l-'ibâre ve nesr-i müseccâ' olarak bir şerh yazup...tab' edildi ise de...lisân-ı 'Arabî'ye vâkıf olmayan ihvân-i dînin mahrûm kalacağı tabî'î Türkçeye tercüme ve tahvîlinde nef'-i 'umûmî ve muhassenât-ı 'adîde hâsil ve cümle 'indinde derece-i merğûbiyyete vâsıl olacağı his ve tefehhüm eylediği... (Hasan Fehmi, 1328/1330, s. 2-3)." Bundan başka müellif şerhin sonunda "Hâtîme ve Bir İfâde-i Merâm" başlığı altında şunları söyler: "İşbu kasîde-i belâğat-nisâr ve fesâhat-şî'âr evvelen havâs için 'ulûm-ı âliye ve 'âliyeye tatbîken 'Arabî ve nesr-i müseccâ' sûretiyle şerh ve tab' ve neşr edilmiştir. Sâniyen dahî 'avâm olan ihvân-ı dîne de fâ'ide ve nef'-i 'umûmî olmak üzere Türkçe lisân ile de tercüme ve izâh ederek tefhîm-i merâmda suhûlet için...(Hasan Fehmi, 1328/1330, s. 430)." Bütün bu açıklamalara göre şârih, maruz kaldığı bir felaketten kurtulmak için *Bürde*'yi okumaya başlamış ve sıkıntılarında kurtulmuştur. Böylece kasidenin belagatteki yüksekliğini ortaya koymak ve bazı şerhlerindeki yanlışları da tashih etmek amacıyla Arapça bir şerh yazmıştır. Ardından bu şerhi, avamın da anlayabilmesi, herkesin istifade edebilmesi için bazı tasarruflarda bulunarak Türkçeye tercüme etmiştir. Burada iç içe geçmiş bazı te'lif sebepleriyle karşılaşmaktayız. Öncelikle şârih, iç sıkıntılarında kurtulmaya vesile olan bu metni insanların istifadesine sunarak herkesin eleminden kurtulabilmesi için metni şerh etmiştir. Lakin bu şerh Arapça olduğundan sadece havassın anlayabildiğini görmüş, ikinci bir sebep katmanı oluşturarak avamın da istifadesine sunmak amacıyla eserini Türkçeye tercüme etmiştir. Müellifin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla üçüncü bir şerh sebebi de bazı şerhlerde gördüğü hataları tashih etme arzusudur. Zaten esere bakıldığı vakit yer yer kendince hata gördüğü hususlara şârihin temas ettiğini ve düzelttiğini görmekteyiz.

16.Nazîfi İsmail Akhisarî'nin (ö. 1790'dan sonra) *İklidüs-Sa'ade* Adlı Manzum Şerhi:

Müellif, Türk edebiyatında sadece üç örneği tespit edilebilen Türkçe manzum *Bürde* şerhinden birini kaleme almıştır (Koç, 2024, 1/89-97). Şârih, Arapça mukaddimesinde eserini şerh sebebi olarak şunu ifade eder: (ان التمس مني بعض اخواني من طلبة العلوم ومستنير الفهوم) "Anlayışları parlak ve her biri birer ilim talebesi olan bazı kardeşlerim benden...*Kasîdetü'l-Bürde*'yi tercüme etmemi istediler (Özcan, 2019, s. 41)." Buna göre müellif eserini bazı ilim talebelerinin arzusu üzerine kaleme aldığını beyan etmektedir.

Te'lif Sebeplerine Göre Kasîde-i Bürde Şerhlerinin Sınıflandırılması:

Malumdur ki bir metnin oluşturulmasında birden fazla sebep bulunabilmektedir. Bu nedenle şerhlerin bazıları birden çok şerh sebebi altında değerlendirilebilir. Öncelikle şarihlerin neredeyse tamamı, şerhlerinin sebep-i te'lifi olarak Hz. Peygamber'in rızasını kazanma ve şefaatine erişme şeklindeki manevi gerekçeleriyle müşterek bir zeminde birleşmektedir. Bu sebeple biz, *Bürde* kasidesiyle meşgul olmak hasebiyle o kutlu dairede yer alabilme, şefaate ulaşabilme, salihler zümresinden kabul edilebilme arzusu dışında da bir sebep öne süren müelliflerin eserlerini dikkate aldık. Yukarıda yapmaya çalıştığımız izahlardan hareketle te'lif sebeplerine göre Türkçe *Kasîde-i Bürde* şerhlerinin 11 başlık altında değerlendirilebileceğini düşünmekteyiz:

1. Bir devlet adamının hamiliğinde yapıldığı vurgulanarak bir mansıp elde etme düşüncesiyle meydana getirilen şerhler: Kemâleddin Hüseyin bin el-Hasan el-Hâzermî el-Kübrevî'nin *Keşfü'l-Hüdâ* adlı eseri, Balcızâde Ahmed bin el-Hâc Hasan İstanbulî'nin şerhi
2. Havâssından istifade edebilmek, şifaya kavuşmak, dünyevî ve uhrevî isteklerini gerçekleştirebilmek için yazılan şerhler: Le'âlî Ahmed b. Mustafa Saruhânî'nin şerhi
3. Anlaşılması güç olduğu için, herkesin istifadesine sunabilmek maksadıyla ya da kaynak eserde gördüğü kusurları gidermek amacıyla kaynak metinde "ihtisar" yapılan şerhler: Le'âlî Ahmed b. Mustafa Saruhânî'nin *Çâr-Kûşe Kasîde-i Bürde Cedveli veya Türkçe Kasîde-i Bürde'nin Muhtasarı*, Şeyh Abdullah b. Şeyh Ahmed'in (İpsalalı Vâiz Sağır-zâde) *Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e* adlı eseri, Necîb Efendi'nin *Muhtasar Tevessül* adlı eseri
4. Vird maksadıyla okuyacaklar için bölümlere ayırmak maksadıyla yazılan şerhler: Le'âlî Ahmed b. Mustafa Saruhânî'nin kırık mana verdiği eseri
5. Gördüğü bir zulümden ya da yakalandığı bir hastalıktan/beladan kurtulup feraha ermek için yazılan şerhler: Yahyâ bin Abdullah'ın *Tercümetü'l-Esrâr fi Medhi Seyyidi'l-Ebrâr* adlı şerhi, Nuh Nasûh bin İsmail el-Çerkesî el-Hanefî'nin *Nebüzü's-Şurûh fi Tatyîbi'r-Rûh* adlı eseri, Hasan Fehmi Efendi'nin *Mecma'u'l-Fezâ'il* adlı şerhi, İskilipli Abdülkâdir bin İsmail'in *Kasîde-i Bürde Şerhi*.
6. Ricası geri çevrilemeyecek birinin isteği doğrultusunda yazılan şerhler: Şeyhülislam Bâlizâde Mustafâ b. Bâli b. Süleymân Rûmî'ye atfedilen şerh, Nazîfî İsmail Akhisarî'nin *İklidü's-Sa'âde* adlı manzum şerhi
7. Belagate dair bahislere ağırlık verebilmek için yazılan şerhler: Mustafa b. Ahmed el-Bosnevî'nin *Zübdetü's-Şurûhu't-Türkiye* adlı şerhi
8. Öğrencilerin daha rahat faydalanabilmesi için yapılan/tertip edilen şerhler: Müellifi Belli Olmayan *Bürde Şerhi*, İsmail b. Osman b. Bekir b. Yusuf Osmanpazarî-İsmail Niyâzî'nin *el-'Umde 'ale'l-Bürde* adlı şerhi, Kayacığî (Kayacıklı) Süleyman Efendi'nin *Türkçe Kasîde-i Bürde şerhi*

9. Bir müsteşrikin konu hakkındaki bilgisinden etkilenerек şerhe karar verme: Nuh Nasûh bin İsmail el-Çerkesî el-Hanefî'nin *Nebüzü's-Şurûh fi Tatyîbi'r-Rûh* adlı eseri
10. Yapılan şerhlerdeki bazı hataları tashih etmek için yazılan eserler: Hasan Fehmi Efendi'nin *Mecma'u'l-Fezâ'il* adlı şerhi; Necîb Efendi'nin *Muhtasar Tevessül* adlı eseri
11. Konu hakkında önceden yazdığı bir eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yapılan şerhler: Mehmed Mekki Efendi'nin *Tevessül* adlı şerhi.
12. Farklı okuma gruplarının ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan şerhler: Le'âlî Ahmed b. Mustafa Saruhânî'nin şerhi.
13. Bir ayet veya hadisi delil getirerek şerhini yazma sebebini buna bağlama: Şeyh Abdullah b. Şeyh Ahmed'in (ö. 1738'den sonra) (İpsalalı Vâiz Sağır-zâde) *İrşâdiyye Şerh-i Kasîdetü'l-Bürde*, Nuh Nasûh bin İsmail el-Çerkesî el-Hanefî'nin *Nebüzü's-Şurûh fi Tatyîbi'r-Rûh* adlı eseri

Sonuç

Bu makaleden hareketle aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Türk edebiyatında sebep-i te'lif literatürünün bütün hâlde değerlendirilebilmesi güçtür. Bu sebeple çalışmamızda Türkçe *Kasîde-i Bürde* şerhleriyle konu sınırlandırılmış, bazı şerhlerin açık bazılarının ise örtük şerh sebepleri olduğu anlaşılmıştır.
2. Genellikle *Bürde* şerhlerinin te'lif sebeplerinin iki ana başlık hâlinde değerlendirilebileceği görülmüştür: Bunların ilki Hz. Peygamber'in hoşnutluğuna nâil olmak, şefaate erişmek, bunun yanında Bûsîrî'nin felç hastalığından felaha kavuşmuş olması vesilesiyle şârihin de kendi manevî hastalıklarından kurtulmayı temennî etmesidir. Bu husus hemen hemen bütün şerhlerde görüldüğü için değerlendirme dışında tutulmuş, diğer özel sebepler makalede ele alınmıştır.
3. Türk edebiyatı sahasında Osmanlı Türkçesiyle kalem alınmış 42 mensur 3 manzum *Bürde* şerhinden; Hz. Peygamber'in rızasını kazanma, şefaatine ulaşma, *Bürde* kasidesiyle meşgul olmak sebebiyle o kutlu dairede yer alabilme, şefaate ulaşabilme, salihler zümresinden kabul edilebilme arzusu dışında da bir sebep öne sürülen 16 şerhin olduğu tespit edilmiştir.
4. Yapılan araştırmalar neticesinde *Bürde*'nin 13 sebeple şerh edildiği anlaşılmıştır: Bir devlet adamının hamiliğinde yapıldığı vurgulanarak bir mansıp elde etme düşüncesiyle meydana getirilen şerhler; havâssından istifade edebilmek, şifaya kavuşmak, dünyevî ve uhrevî isteklerini gerçekleştirilebilmek için yazılan şerhler; anlaşılması güç olduğu için, herkesin istifadesine sunabilmek maksadıyla ya da kaynak eserde gördüğü kusurları gidermek amacıyla kaynak metinde "ihtisar" yapılan şerhler; vird maksadıyla okuyacaklar için bölümlere ayırmak maksadıyla yazılan şerhler; gördüğü bir zulümden ya da yakalandığı bir hastalıktan/beladan kurtulup feraha ermek için yazılan şerhler; ricası geri çevrilemeyecek birinin isteği doğrultusunda yazılan şerhler; belagate dair bahislere ağırlık

verebilmek için yazılan şerhler; öğrencilerin daha rahat faydalanabilmesi için yapılan/tertip edilen şerhler; bir müsteşrikin konu hakkındaki bilgisinden etkilenerek şerhe karar verme; yapılan şerhlerdeki bazı hataları tashih etmek için yazılan eserler; konu hakkında önceden yazdığı bir eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yapılan şerhler; farklı okuma gruplarının ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan şerhler; bir ayet veya hadisi delil getirerek şerhini yazma sebebini buna bağlama.

Bundan sonra yapılacak sebeb-i te'lif çalışmalarına katkı sunmayı amaçlayarak meydana getirilen bu çalışmanın, *Bürde* literatürüne kazandırılacak farklı şerhlerle daha da genişletilebileceği ve başka te'lif sebeplerinin de ortaya konulabileceği muhakkaktır.

Kaynaklar | References

- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri Âdât ve Merasim-i Kadime, Tabirât ve Muamelât-ı Kavmiye-i Osmaniye*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Altuntaş, M. C. (2024). Rüya ve Himaye: Bir Hadis Kitabının Türkçeye Çeviri Sebepleri. M. Arıcı ve S. Arslan (Ed.), *Sebeb-i Telif Osmanlı Literatüründe Açık ve Örtük Yazma Nedenleri* içinde (s. 233-252). Ketebe Yayınları.
- Arıcı, M. (2024). Osmanlı Tıp Literatüründe Sebeb-i Terceme: On Yedinci Yüzyıl Tıp Tercüme Üzerine. M. Arıcı ve S. Arslan (Ed.), *Sebeb-i Telif Osmanlı Literatüründe Açık ve Örtük Yazma Nedenleri* içinde (s. 253-288). Ketebe Yayınları.
- Averbek, G. D. (2020). Berlin Devlet Kütüphanesi'nde Bulunan Kataloglanmamış Türkçe Yazmalar Üzerine Tespitler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 24, 1-40.
- Ayçiçeği, B. (2024). Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Mensur Tercüme ve Şerhleri. B. Ayçiçeği (Ed.), *Türk Edebiyatında Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Cilt 1: Nüshalar- Edebiyata, Sosyal Hayata ve Sanata Etkisi* içinde (s. 39-87). DBY Yayınları.
- Ayçiçeği, B. (2020). *Necîb Efendi'nin Kasîde-i Bürde Şerhi Muhtasar Tevessül İnceleme-Tevessül'le Karşılaştırma-Metin*. DBY Yayınları.
- Balcızâde Ahmed bin el-Hâc Hasan İstanbulî. *Kasîde-i Bürde Şerhi*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nekty01735.
- Dağıstanlıoğlu, B. E. (2014). Keşfü'l-Hüdâ, Doğu Türkçesiyle Yazılmış Bir Kasîde-i Bürde Şerhi. Nurettin Demir ve Faruk Yıldırım (Ed.), *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı* içinde (s. 133-136). Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Dağıstanlıoğlu, B. E. (2015). Keşfü'l-Hüdâ, Doğu Türkçesiyle yazılmış bir Kasîde-i Bürde şerhi. inceleme-metin-dizin. I-II. [doktora tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Dağıstanlıoğlu, B. E. (2017). 14. Yüzyıl Doğu Türkçesine Adını Veren Hüseyin-i Hârezmî ve Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sine Yazdığı Şerhi Keşfü'l-Hüdâ. *International Journal of Language Academy*, 7 (1), 26-39. <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.3493>
- Dağıstanlıoğlu, B. E. (2018). *Keşfü'l-Hüdâ Doğu Türkçesiyle Yazılmış Bir Kasîde-i Bürde Şerhi*. TDK Yayınları.
- Fazlıoğlu, İ. (2003). Osmanlı Döneminde 'Bilim' Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3, 151-184.
- Fazlıoğlu, İ. (2024). Muhatab'a Göre...: İslam Temeddününde Eser Telif Etmenin Nedenleri Üzerine. M. Arıcı ve S. Arslan (Ed.), *Sebeb-i Telif Osmanlı Literatüründe Açık ve Örtük Yazma Nedenleri* içinde (s. 17-32). Ketebe Yayınları.
- Güleçyüz, M. E. (2024). Molla Fenari'nin 'Aynü'l-A'yânı'nda Çok Katmanlı Sebeb-i Telif. M. Arıcı ve S. Arslan (Ed.), *Sebeb-i Telif Osmanlı Literatüründe Açık ve Örtük Yazma Nedenleri* içinde (s. 85-123). Ketebe Yayınları.

- Hasan Fehmi Efendi (1328). *Mecma'u'l-Fezâ'il*. Mekteb-i Sanâyi-i Osmânî Matbaası.
- Kasadar, Ö. F. (2019). *İsmail Niyazi Osmanpazarî (ö. 1275/1858) hayatı, eserleri ve el-Umde ale'l-Bürde isimli eseri*. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kayacıĝı (Kayacıklı) Süleyman Efendi (1299). *Türkçe Kasîde-i Bürde Şerhi*. Esad Efendi Matbaası.
- Koç, H. (2024). Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Manzum Şerhleri. B. Ayçiçeĝi (Ed.), *Türk Edebiyatında Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Cilt 1: Nüshalar Edebiyata, Sosyal Hayata ve Sanata Etkisi* içinde (s. 89-97). DBY Yayınları.
- Mehmed Mekki. *Teveşül*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ragıp Paşa 1142.
- Mermer, K. (2020). *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp -Kasîde-i Bürde Örneĝi-*. İz Yayıncılık.
- Nuh Nasûh bin İsmail el-Çerkesî el-Hanefî. *Nebüzü's-Şurûh fî Tatyibi'r-Rûh*. Berlin Devlet Kütüphanesi, HsOr5260.
- Olgun, T. (1994). *Edebiyat Lügati*. Kemâl Edib Kürkçüoĝlu (nşr.). Enderun Kitabevi.
- Özcan, A. (2024). Osmanlı Tarih Kaynaklarında Sebeb-i Teliflere Dair. M. Arıcı ve S. Arslan (Ed.), *Sebeb-i Telif Osmanlı Literatüründe Açık ve Örtük Yazma Nedenleri* içinde (s. 61-83). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Özcan, A. (2019). *Nazîfî İsmail Akhisârî ve Manzum Kasîde-i Bür'e Tercümesi: İklidü's-Saâde*. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sönmez, H. (2025). *Yahyâ Bin Abdullâh'ın Kasîde-i Bürde Şerhi: Tercümetü'l-Esrâr fî Medhi Seyyidi'l-Ebrâr*. [yayımlanmamış doktora tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İkdâm Matbaası.
- Şeyh Abdullah b. Şeyh Ahmed'in İpsalalı Vâiz Saĝır-zâde. *İrşâdiyye Şerh-i Kasîdetü'l-Bürde ve Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 3971.
- Şeyh Abdullah b. Şeyh Ahmed'in İpsalalı Vâiz Saĝır-zâde. *İrşâdiyye Şerh-i Kasîdetü'l-Bürde ve Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bür'e*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Reşid Efendi 799.
- Taşan, N. (2024). *14 ve 15. Yüzyıl Anadolu Sahası Türkçe Mesnevîlerde Sebeb-i Te'lif: Kurgu ve Muhteva*. [yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yavuz, K. (1983). XIII. - XVI. Asır Dil Yadigarlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 27, 9-55.
- Yazar, S. (2024). Le'âli Mahlaslı Seyyid Ahmed b. Mustafâ'nın Kasîde-i Bürde Şerhi. B. Ayçiçeĝi (Ed.), *Türk Edebiyatında Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si Cilt 2: Metinler* içinde (s. 79-253). DBY Yayınları.
- Yüksel, M. R. (2024). *İskilipli Abdülkâdir bin İsmail'in Kasîde-i Bürde Şerhi (inceleme-metin-dizin)*. [yayımlanmamış doktora tezi]. Hitit Üniversitesi.